

Ert diarienummer: Fi2024/01521

Regeringskansliet

Finansdepartementet

103 33 Stockholm

fi.remissvar@regeringskansliet.se**Handläggare:**

Zarah Melander

Kopia till:

fi.ofa.k.remisser@regeringskansliet.se

Socialdepartementet

Socialutskottet

Yttrande över betänkandet Nätt och jämnt Likvärdighet och effektivitet i kommunsektorn (SOU 2024:50)

Nationell Samverkan för Psykisk Hälsa (NSPH) är en organisation som samlar patient-, brukar- och anhörigorganisationer inom det psykiatriska området. Nätverket har idag 14 medlemsorganisationer. Dessa organisationer är RFHL, RSMH, Riksförbundet Attention, Sveriges Fontänhus, Riksförbundet Balans, Schizofreniförbundet, Frisk & Fri, SPES, SHEDO, Suicide Zero, Svenska OCD-förbundet, ÅSS, FMN och Spelberoendes riksförbund. Vi ser patienter, brukare och anhöriga som en oundgänglig resurs genom deras unika kunskap och anser att deras perspektiv och erfarenheter bör ha ett större inflytande över beslut och insatser som berör dem både på individ- och systemnivå.

Nationell Samverkan för Psykisk Hälsa (NSPH), Riksförbundet Attention, Schizofreniförbundet och Riksförbundet för Social och Mental Hälsa (RSMH) vill i detta yttrande uttrycka vår starka oro och avståndstagande gällande förslaget som lämnas i Utjämningskommitténs betänkande *Nätt och jämnt – Likvärdighet och effektivitet i kommunsektorn* gällande att ta bort det riktade statsbidraget för verksamheten med personligt ombud (PO). Vi kommer i detta remissyttrande inte uttala oss gällande övriga förslag som presenteras av kommittén. I det följande utvecklas våra organisationers ställning i frågan.

Tydliga brister i konsekvensanalys

Våra samlade organisationer ser med stor oro på de förödande konsekvenser förslaget gällande att ta bort det riktade statsbidraget för PO-verksamheten kommer få för personer som lever med psykisk ohälsa och deras anhöriga, om det blir verklighet. Inte minst kommer personer med omfattande och långvariga psykiska funktionsnedsättningar drabbas, särskilt de individer som saknar anhöriga som kan stötta upp när samhällets stöd brister.

I direktivet till utredningen framkommer att kommittén ska samråda med relevanta myndigheter, intressenter, med flera berörda aktörer. Mot bakgrund av att varken Socialstyrelsen eller organisationer som företräder målgruppen eller yrkesgruppen har tillfrågats kan vi konstatera att kommittén misslyckats i uppdraget med att lyssna in berörda målgrupper och intressenter.

Det är tydligt att kommittén dels inte haft tillräcklig insyn eller kunskap kring verksamheten personligt ombud, dels inte har gjort en konsekvensanalys av de förslag som

de nu lämnar. Undertecknade organisationer tycker detta är väldigt bekymmersamt då de förslag som nu lämnats riskerar att få stora konsekvenser för de målgrupper som våra organisationer företräder.

Vad personligt ombud innebär för personer med psykisk funktionsnedsättning

Personer med omfattande och långvarig psykisk funktionsnedsättning lever idag ett utsatt liv och samhällets stöd brister skrämmande ofta. Vårdköer och snåriga myndighetsregler utgör stora hinder för att få det rimliga, relevanta och nödvändiga stöd man behöver för en fungerande vardag. En av de mer träffsäkra insatserna riktat till just denna grupp är personligt ombud, som vänder sig till dem som har behov av hjälp för att ta till vara sina rättigheter i samhället och få till ett värdigt liv.

Möjligheten till PO infördes genom 1995 års stora psykiatrireform. Att ombuden har en fristående ställning från psykiatrin och socialtjänsten och endast arbetar på uppdrag av sin klient är viktiga och bärande principer för ombuden. Verksamheten med PO har förstärkt brukarens ställning och inflytande över insatserna och förbättrat samordningen mellan vård- och servicegivare i välfärden, vilket är till nytta för såväl individ som samhällsekonomi. PO har också inneburit en viktig avlastning för anhöriga som kunnat få vara just anhöriga, i stället för att ständigt vara beredda att försöka fungera som informella vårdgivare och ombud för sina närstående med psykisk funktionsnedsättning.

Utöver att stödja den enskilda individen, har verksamheten personligt ombud också en viktig funktion i att identifiera och påtala systembrister i samhällssystemet. Ombuden får genom sin speciella roll dessutom en god insyn i hur samhällets stöd till gruppen fungerar, vilket årligen återspeglaras till Socialstyrelsen som har regeringens uppdrag att tillsammans med länsstyrelserna följa upp, stödja och utveckla verksamheten.

Personligt ombud är således en viktig insats som är till för att stärka upp flertalet av de brister som finns i den offentliga verksamheter för personer med psykisk ohälsa idag på kommunal, regional och statlig nivå.

Socialstyrelsens kartläggning och analys av systemet med personligt ombud

Socialstyrelsen har haft i uppdrag att kartlägga och analysera systemet med personligt ombud, vilket myndigheten redovisade till Regeringskansliet i oktober 2023. Bakgrunden till regeringsuppdraget var ett tillkännagivande från Socialutskottet (2021/22:SoU12), i en fråga som bland annat patient-, brukar- och anhörigrörelsen länge varit drivande i.

Socialstyrelsens kartläggning visar att de personer som fått stöd från ett personligt ombud haft stor nytta av insatsen. De har bland annat fått hjälp med att rädda sin ekonomiska situation och avvärja vräkningshot. De har också fått hjälp att tillgodogöra sig samhällets stöd, genom bland annat stöd i kontakter med Försäkringskassan, Arbetsförmedlingen, psykiatrin och socialtjänsten. Flera vittnar också om att deras psykiska tillstånd blivit mycket bättre på grund av det stöd de fått via PO. Socialstyrelsen konstaterar vidare att statsbidraget är helt avgörande för att verksamheten personligt ombud ska erbjudas. Det som framförs av kommittén går med andra ord helt emot de slutsatser som Socialstyrelsen drar i kartläggningen av systemet personligt ombud.

Socialstyrelsen menar att det riktade statsbidraget för PO-verksamhet bidrar till att personer i målgruppen får bättre möjligheter att påverka sin livssituation och vara delaktiga i samhället, leva ett mer självständigt liv, få en förbättrad livssituation, få tillgång till

samhällets utbud av vård, stöd och service på jämlika villkor och få rättshjälp, rådgivning och annat stöd utifrån sina egna önskemål och behov. Vidare menar Socialstyrelsen att utan stöd från personligt ombud kan individen drabbas hårt, till exempel med hemlöshet och/eller stora ekonomiska svårigheter. Det är således en livsviktig verksamhet för många individer som lever med psykisk ohälsa.

Förslagen från kommittén riskerar att få förödande konsekvenser

För våra organisationer är det tydligt att utredningen har missat många centrala delar vad gäller verksamheten personligt ombud. Utöver att förslaget helt går emot Socialstyrelsens slutsatser, tar de inte heller hänsyn till att funktionen personligt ombud omnämns särskilt i förslaget till ny nationell strategi för psykisk hälsa och suicidprevention.¹ Detsamma gäller även samsjuklighetsutredningen², där just PO-verksamheten är central i införandet av flertal av förslagen som lämnas där. Om PO skulle drivas som en del av den kommunala verksamheten försvinner även den fristående rollen, som har stor betydelse för en målgrupp som ofta är besvikna på tidigare samhällskontakter, vilket är ett annat viktigt perspektiv att betona här.

Vidare skriver Utjämningskommittén att ”verksamheten borde kunna bedrivas och finansieras utan statsbidrag om kommunerna ser ett behov av den”. Vi delar inte alls den bedömningen. Vår uppfattning är att statsbidraget, precis som konstateras i Socialstyrelsens kartläggning, är helt avgörande för verksamheternas utveckling och fortlevnad i en kommunbudget där hårda prioriteringar ständigt sker. Det här är en verksamhet som med säkerhet kommer upphöra helt om det riktade bidraget försvinner.

Det är dessutom tydligt att kommittén helt missat PO-verksamhetens särställning i relation till övriga riktade statsbidrag. Hela PO-verksamheten är uppbyggt, utformat och styrt utifrån den förordning som även ligger till grund för statsbidraget, vilket är unikt i sammanhanget. Det betyder att om det riktade statsbidraget tas bort försvinner också den förordning som definierar verksamheten, uppdraget och yrket som PO.

Utjämningskommittén tycks inte heller gjort varken en barnkonsekvensanalys eller jämställdhetsanalys av de förslag de lägger gällande att ta bort det riktade statsbidraget till PO-verksamheten. Att ta bort PO-verksamheten kommer med största sannolikhet få stora konsekvenser för barn till personer med psykisk ohälsa. En grupp som är särskilt sårbara för att själva utveckla ohälsa. Precis som tidigare år visar den senaste lägesrapporten från Socialstyrelsen³ att många som söker stöd via PO-verksamheten också har hemmaboende barn på hel- eller deltid. Vidare är en återkommande rapporterad systembrist just brister i barnperspektivet – en brist som med säkerhet skulle öka ytterligare utan funktionen personligt ombud.

Många som lever med psykisk ohälsa behöver mycket stöd från sina anhöriga. PO-verksamheten är således en viktig stödfunktion ur ett anhörigperspektiv, inte minst för kvinnor som vi vet är de som i huvudsak stödjer sina närstående. Att ta bort en sådan stödfunktion är därför även anmärkningsvärt ur ett jämställdhetsperspektiv.

¹ <https://www.folkhalsomyndigheten.se/livsvillkor-levnadsvanor/psykisk-halsa-och-suicidprevention/nationell-strategi/>

² <https://www.regeringen.se/remisser/2021/12/remiss-av-sou-202193/>

³ <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/ovrigt/2024-5-9105.pdf>

Dessvärre ser vi redan nu att förslagen som har lämnats av Utjämningskommittén har väckt en stor oro bland PO-verksamheter runt om i landet. Det finns en risk att många kommuner - i rädsla för att bli av med medel framöver - kommer gå händelserna i förväg och göra begränsningar i PO-verksamheten eller låta bli att förlänga befintliga avtal. Det finns med andra ord en stor risk att många PO-verksamheter kommer att beröras negativt som en reaktion på de förslag som har lämnats av kommittén. Detta menar vi kommer få förödande konsekvenser för personer med psykisk ohälsa och deras anhöriga.

Mot den bakgrunden avstyrker våra samlade organisationer förslaget att ta bort det riktade statsbidraget för verksamheten personligt ombud. Vidare menar vi att det är nödvändigt att Regeringen tydliggör att de inte kommer ta förslaget vidare. Det sistnämnda är särskilt viktigt för att hindra att PO-verksamheter runt om i landet pausas eller avvecklas.

Undertecknade organisationer:

Conny Allaskog, ordförande Nationell Samverkan för Psykisk Hälsa (NSPH)

Tore Hansson, ordförande Riksförbundet för Social och Mental Hälsa (RSMH)

Åsa Konradsson-Geuken, ordförande Schizofreniförbundet

Anki Sandberg, ordförande Riksförbundet Attention